

KAKVA JE BUDUĆNOST EKOMUZEJA?

MARIA DA GRAÇA FILIPE □ Institut za suvremenu povijest i nastavu na Filozofskom fakultetu i Fakultetu društvenih znanosti

Sveučilišta u Lisabonu, Portugal

HUGUES DE VARINE □ francuski arheolog, povjesničar i muzeolog, jedan od osnivača ekomuzeologije, direktor ICOM-a 1967-1974.

EKOMUZEJ: POLA STOLJEĆA LUTANJA

Tijekom 1960-ih i 1970-ih godina ekomuzeji su se osnivali zahvaljujući raznim muzeološkim eksperimentima, lokalnim inicijativama, u lokalnim kontekstima, bez nametnutih standarda i bez međusobnog usklađivanja pokretača projekata. Meksiko je postupno izgradio nacionalne muzeje, revolucionarne po konceptu i muzeografiji (1964.), lokalne muzeje, školske muzeje te muzeje zajednica. U SAD-u se, zahvaljujući borbama za građanska prava, osnivaju muzeji susjedstva (*neighborhood museums*), od kojih je najspektakularniji Anacostia muzej, za koji je zaslužan John Kinard, a utemeljen je pod pokroviteljstvom Smithsonian instituta (1966.). U Africi je odnedavno neovisni Niger osmislio nacionalni muzej zahvaljujući suradnji raznih zajednica u sklopu izgradnje nacionalnog jedinstva (1963.). U Francuskoj je, pak, splet okolnosti u urbanoj zajednici Le Creusot Montceau doveo do osnivanja muzeja koji će kasnije dobiti ime ekomuzej (1972.). U Latinskoj je Americi na *Okruglom stolu o Santiagu* (1972.) usvojen koncept *integralnog muzeja* od općeg interesa za zajednicu.

Od Generalne konferencije ICOM-a 1971. sve je veći broj sličnih inicijativa, pa i naziv *nova muzeologija* postupno dobiva svoj smisao. Budući da svaka ustanova koja se smatra bitno različitom od ostalih često želi sebi nadjenuti novo ime, riječ *ekomuzej*, smišljen u drugačijem kontekstu, brzo su usvojili aktivisti te nove muzeologije, ne samo da bi se razlikovali od tradicionalnih muzeja već i u želji da pokušaju definirati nova obilježja tih muzeja. Iako spomenuti naziv pokriva samo mali dio aktivnosti nove muzeologije, koja ni sama ne podnosi previše restriktivne definicije, u ovom ćemo se tekstu tom odrednicom služiti kao pojmom kojim se označava predstavnik svake ustanove koja se nalazi na određenom području i koja upravlja baštinom određene zajednice, u ime te zajednice i za nju.

Iz navedenoga proizlazi da je ekomuzej metodološka inovacija koja je dokazala svoju učinkovitost, kako u kulturnim akcijama, tako i u vrednovanju baštine i u lokalnom razvoju. Ipak je sam pojam ekomuzej posebno *krhak* jer je malokad dosegno stupanj institucionalnog priznanja, a nije ni sasvim u skladu s pravilima i standardima muzeja kao ni s ostalim normama iz svijeta kulture.

Loše "stari" jer je usko povezan s onima koji su ga osnovali i s vremenom u kojemu je nastao. Ima različite oblike organizacije i financiranja, kao i odnosa s političko-upravnim svijetom. Riječ je, prije svega, o eksperimentiranju unutar muzeja i baštine: kao takav, ekomuzej može pretrpjeti neuspjeh, odbacivanje od zajednice ili uprave te se usmjeriti prema ekonomskom privređivanju ili folkloru.

Sve to opravdava pitanje kojim se ovdje želimo pozabaviti.

Nužnost istraživanja

Svakako je korisno i intelektualno je zadovoljstvo svakodnevno se baviti ekomuzeologijom (i ekomuzeografijom) ili, kako to područje nazivaju neki drugi, društvenom muzeologijom; proučavati i analizirati teoriju prošlih i trenutačnih praksi ekomuzeja, no potrebno je također postaviti pitanje hoće li, i do koje razine, taj pokret zaživjeti i održati se u idućim godinama. Naime, danas se u Europi, ali i drugdje (npr. u Japanu), smanjuju javna sredstva na svim razinama, od državnih do regionalnih i lokalnih, a ujedno se nastoji kontrolirati i standardizirati upotreba pojma *muzej*, čak i u ekomuzeološkom obliku.

Svakako bismo se morali priupitati što će se dogoditi u daljoj budućnosti, nakon 20 ili 50 godina. Hoće li se ekomuzej vratiti na standarde muzeja jednostavnom progresivnom muzealizacijom baštine poput razvrstavanja sve brojnijih objekata i lokaliteta, uz proširenje stečenih zbirki, pohranjenih ili izloženih, što će postupno dovesti do povlačenja sve više predmeta iz kulturnoga i društvenog života? Ili će i dalje slijediti put inovacija u želji da prati društvene promjene i širi koncept žive baštine koji se primjenjuje u evoluciji i kreativnosti sredine pod nadležnošću zajednice? Ili će pak, zahvaljujući svom nazivu, a rjeđe svom duhu, privući bezbroj postojećih lokalnih muzeja koji čuvaju etnološke, arheološke, povijesne i industrijske zbirke koje je Francuska, zajedno s ekomuzejima, već svrstala u kategoriju *društvenih muzeja*¹?

Uostalom, mogli bismo postaviti i pitanje valjanosti izraz *ekomuzej*, koji pokriva toliko različitih stvarnosti, a ne podrazumijeva automatski uključenost i interakciju triju pojmova: regije, baštine i zajednice.

¹ Federacija ekomuzeja i muzeja zajednica (FEMS – www.fems.asso.fr) odlično odražava činjenicu da centralizirani muzejski sustav ne može prihvatiti samostalno postojanje različitih muzeja koji nisu vezani za zbirku i njezino očuvanje.

Tri metodička pristupa

Oslonit ćemo se na brojne primjere iz različitih zemalja te ćemo se usredotočiti na naše iskustvo – na dva ekomuzeja koji imaju zajednička obilježja i relativno su stari, što će nam omogućiti proučavanje njihova razvoja tijekom vremena. To su ekomuzej Le Creusot-Montceau u Francuskoj, osnovan još 1972., i ekomuzej Seixal u Portugalu, koji je 2012. proslavio tridesetu obljetnicu postojanja. Iako su ta dva pothvata doživjela različite promjene, može se smatrati da oba muzeja slijede okolicu ekomuzeologije.

□ Ekomuzej Le Creusot-Montceau osnovan je zahvaljujući političkoj “narudžbi”, no kasnije je poprimio oblik udruge u zajednici koja je okupila sve čimbenike zainteresirane za baštinu na području 16 industrijskih i poljoprivrednih općina. Muzej je doživio unutarnje i vanjske krize, nekoliko zakonskih reformi te, konačno, 2012. postao muzej sa zbirkom, znanstvena i kulturna ustanova koja administrativno i tehnički pripada Urbanoj zajednici Le Creusot-Montceau. Turističku djelatnost razvijao je od 1990-ih godina.

□ Ekomuzej Seixal od svog je osnutka ustanova zadužena za upravljanje baštinom cijelog područja općine Seixal. Djeluje u više centara, a posebno se oslanja na suradnju i memoriju stanovništva, osobito na području rada, industrije – brodogradnje i pomorstva, mlinova, čelika, pluta, eksploziva – i društvene povijesti. Uglavnom je namijenjen stanovnicima Seixala i veliku važnost pridaje programu i aktivnostima za djecu školske dobi. Također razvija inicijative usmjerene prema vanjskoj publici. Dokumentacijski centar, objekti, zgrade i područja za koje je odgovoran predmet su intenzivne znanstveno-istraživačke djelatnosti i muzeografskog vrednovanja.

Na temelju tih dvaju primjera, te nekih drugih iz Brazila i Italije, postaviti ćemo tri niza pitanja koja će nam poslužiti kao vodič u razmišljanju o trima shvaćanjima budućnosti ekomuzeja.

□ Kojim su **rizicima** ekomuzeji izloženi već danas ili će biti u budućnosti, pogotovo s obzirom na njihova inovativna i nekonvencionalna obilježja što bi ih neki čak nazvali heterodoksnim ili heretičkim u usporedbi s međunarodnim standardima muzeja?

□ Koji su **trendovi** trenutačno na djelu ili se naslućuju u okruženju lokalnih organizacijskih ustrojstava i ustanova koje obuhvaćaju ekomuzeje te kakav utjecaj imaju na njih?

□ Koji će **izazovi** od ekomuzeja zahtijevati da se opredijele, donose odluke i pronalaze nove metode i sredstva, zahvaljujući kojima bi mogli imati odgovarajuću ulogu na njihovim područjima i u njihovim zajednicama?

Prema našem mišljenju, o odgovorima na taj niz pitanja ovisit će mogućnost opstanka ekomuzeja, a posebno njihova sposobnost upravljanja baštinom u službi društva.

KOJI SU RIZICI

Kad je riječ o bilo kakvoj inovaciji koja, na svu sreću, još nije dobila završni oblik i koju, nažalost, kulturni establišment često ne prepoznaje, ali koja je i dalje uglavnom eksperimentalna, dakle promjenjiva, ekomuzej se zbog svoje institucionalne, društvene i političke okoline suočava s brojnim rizicima. Toga uvijek moramo biti svjesni i na svaki način nastojati spriječiti njegovu propast.

To je težak zadatak jer ne postoje dva slična ekomuzeja, čak i ako zbog praktičnih razloga prihvatimo njihov naziv *ekomuzej*. Naime, već smo ustanovili da je zapravo riječ o nedefiniranom pojmu ili, bolje rečeno, o stjecaju lokalnih projekata čija obilježja i opseg imaju različite nazivnike. Na sljedećem popisu za svaku će situaciju biti potrebno utvrditi najrealnije rizike, one najopasnije za opstanak i budućnost određenog projekta. Popis ćemo pokušati navesti bez razvrstavanja prema određenom poretku jer ne želimo dati prednost jednome ili drugom ili utjecati na čitatelje.

Politički rizik. Regija je prirodni i kulturni prostor, ali jednako tako i politički. Budući da ekomuzej nije tradicionalna ustanova jer su mu ciljevi i metode nekonvencionalni, u svoj rad želi uključiti i angažirati zajednicu građana, često izvan ustroja i logike administracije, što može prouzročiti sukobe ili, ako ga političari “prisvoje”, to nastojanje može postati izvor otuđenja pod pokrićem inovacije i modernog jezika. U svemu tome ne treba zaboraviti ni promjene političkih stajališta za vrijeme izbora ili unutarnjih kriza u lokalnoj vlasti, katkad čak i neprijateljstvo “jednoga običnog” savjetnika. Političari mogu pokušati iskoristiti ekomuzej kao sredstvo manipulacije građanima radi ostvarivanja razvojnih projekata, narušavanja kulturnoga i prirodnog okruženja ili pripreme izbora. Za neke je ekomuzej sredstvo jačanja lokalnog identiteta te podrazumijeva isključenje vanjskih elementa zajednice. Druge zanima samo utjecaj vrednovanja baštine na razvoj turizma. Neće li lokalna vlast odustati od baštine i ustanova koje ju predstavljaju (muzeji, knjižnice, arhivi, lokalne udruge) kao odgovor na pritisak većinskih socijalnih zahtjeva kojima je prioritet zapošljavanje, zdravlje, obrazovanje, rekreacija?

Bez obzira na status i podrijetlo projekta, kako osigurati stvarnu neovisnost opredjeljenja i programa ekomuzeja kad je izložen navedenim rizicima? Pitanje je to presudnije što građani, pojedinačno i kolektivno – kao zajednica, nisu uopće navikli preuzimati odgovornost za svoju zajedničku baštinu ili prihvatiti značajniju ulogu u razvoju regije.

Ekonomski rizik. Čak i kad su ekomuzeji ponajprije većinski, projekti i aktivnosti koje provode volonteri, aktivisti tzv. neprofitnih udruga, a još više kada su to stručne operacije, povezane s lokalnim vlastima ili ne, potrebna su ljudska i materijalna sredstva, što znači redovito financiranje iz proračuna. Međutim, od početka pokreta *Nova muzeologija* projekti se pretežito oslanjaju na javne financijske potpore, najčešće investicijske i operativne,

Od Generalne konferencije ICOM-a 1971. sve je veći broj sličnih inicijativa, pa i naziv *nova muzeologija* postupno dobiva svoj smisao. Budući da svaka ustanova koja se smatra bitno različitom od ostalih često želi sebi nadjenuti novo ime, riječ *ekomuzej*, smišljen u drugačijem kontekstu, brzo su usvojili aktivisti te nove muzeologije, ne samo da bi se razlikovali od tradicionalnih muzeja već i u želji da pokušaju definirati nova obilježja tih muzeja. Iako spomenuti naziv pokriva samo mali dio aktivnosti nove muzeologije, koja ni sama ne podnosi previše restriktivne definicije, u ovom ćemo se tekstu tom odrednicom služiti kao pojmom kojim se označava predstavnik svake ustanove koja se nalazi na određenom području i koja upravlja baštinom određene zajednice, u ime te zajednice i za nju.

obično godišnje, rjeđe višegodišnje. Ti se temeljni proračuni dopunjavaju sredstvima dobivenim iz različitih izvora, javnih i privatnih, od pokroviteljstava, na osnovi dokumentacije o projektu o kojemu se pregovara ili na temelju odgovora na pozive za projekte.

Međutim, posljedica takvih načina financiranja nije samo velika ovisnost o vlasti i njezinoj dobroj volji ili, pak, o njezinim zahtjevima (što upućuje na prethodno poglavlje i rizike), već i djelovanje ekomuzeja postaje nesigurno, to više što njihovo financiranje ovisi o političkim odlukama donositelja odluka: ako se raspoloživa sredstva smanje ili zahtjevi za socijalna prava prevagnu u korist hitnih socijalnih slučajeva, potrebe ekomuzeja često dobivaju drugorazrednu ili trećorazrednu važnost.

Ono što danas nazivamo ekonomskom i socijalnom krizom, koja bi možda mogla biti i svojevrsan dugoročni preokret gospodarskog rasta u korist zemalja u razvoju, a posljedica je novih potreba koje proizlaze iz klimatskih promjena i rješenja ekološkog osvješćivanja, zaprijetila je skupini strukturno krhkih i nedovoljno priznatih kulturnih ustanova.

Vlastiti prihodi ekomuzeja u najboljem su slučaju nedovoljni i nepredvidivi jer ih čine prihodi od turizma ili od prodaje tradicionalnih domaćih proizvoda koji se ponovno otkrivaju i moderniziraju.

Kad je riječ o pokroviteljima, njihove odluke nisu donošene logikom razvoja ili nasljeđa već u skladu s vlastitim interesom zbog kojega individualni ili kolektivni pokrovitelj financira određeni projekt. Tako talijanske bankarske fondacije, koje su gotovo jednako birokratske kao i vlada, dodjeljuju kredite na temelju kriterija što ih određuju povjerenstva kojima su i regija i projekti što ih ona potiče potpuno strani.

Naprotiv, proračuni ekomuzeja, barem onih koji iziskuju određenu stručnost, u stalnom su porastu zbog troškova plaća osoblja, usluga vanjskih suradnika koje prate inflaciju i zakone tržišta, kao i zbog sve zahtjevnijih nacionalnih i europskih normi (posebno o dostupnosti i sigurnosti).

Što treba učiniti da u takvim uvjetima ekomuzej uspije ispuniti svoje poslanje upravljanja baštinom, školskim i narodnim obrazovanjem, da se prilagodi društvenim promjenama, da prima posjetitelje i animira lokalnu zajednicu? Kako tradicionalnom bankaru dokazati da je uloga ekomuzeja nezamjenjiva za lokalni, kulturni, društveni i gospodarski razvoj? Što treba učiniti da se ekomuzeji popnu na više mjesto hijerarhijske ljestvice političkih i administrativnih prioriteta?

Smjena generacija. Čak i kada je projekt rezultat odluke jedne osobe, udruge ili administracije, ekomuzej stvara jedna generacija u određenom trenutku povijesti teritorija i pripadajućeg stanovništva. Ako stanovništvo uglavnom čine rudari odnosno poljoprivrednici ili obrtnici, ekomuzej će odgovarati ukusu i potrebama tog stanovništva, odnosno onog njegova dijela koji je najpoduzetniji.

Budući da vrijeme prolazi, hoće li sljedeću aktivnu generaciju koja preuzima inicijativu i moć odlučivanja i dalje zanimati ekomuzej što ga je osnovala prethodna generacija? Društvo se promijenilo, aktivnosti iz prošlosti možda su nestale, a pogled na baštinu možda je drugačiji. Ako je rudnik zatvoren, ako su se poljoprivredne tehnike promijenile, ako su zbog uvoza robe široke potrošnje nestali mnogi mali obrtnici i trgovci, ako je područje pretrpjelo dezindustrializaciju i ako aktivno stanovništvo uglavnom ovisi o sektoru usluga, prošlost se može učiniti manje važnom ili se može tumačiti na drugačiji način. A treća će se generacija još više udaljiti od početnih konceptata. Kako, dakle, pratiti promjene u realnom vremenu?

Postavlja se i pitanje volonterstva i stručnosti. Stručnjaci su vjerojatno bolje osposobljeni za praćenje razvoja regije i potreba zajednice, no oni su skloni zamijeniti korisnike i u odlučivanju i u djelovanju. Volonteri, pripadnici stanovništva, često su iz prethodne generacije, a to se osjeća u njihovim gledištima. Osim toga, što su stariji, zbog obiteljskih obveza ili zbog zdravlja sve se manje bave vlastitim projektima. "Aktivna generacija", ona od 30 do 50 godina, slabo je dostupna ili je sasvim nedostupna i ne angažira se izvan posla i obitelji. I, na kraju, mladi imaju svoju kulturu i ekomuzej posjećuju najčešće u sklopu školskog programa, dakle kao pasivna publika.

Ekomuzej Le Creusot-Montceau već četrdeset godina pokušava riješiti interakciju tih čimbenika, a tijekom vremena doživio je razne krize te se konačno institucionalizirao i odustao od sudjelovanja zajednice.

U muzeju Seixal, koji ima općinski status, generacijska promjena izabranih dužnosnika imala je očite posljedice i na izbor novih projekata, katkad na štetu bivših razvojnih programa vrednovanja baštine, kao i na interakcije sa stanovništvom. Ta su dva stajališta bila važne sastavnice života muzeja jer su novi građevinski programi privukli nove stanovnike i poduzeti su znatni zahvati komunalnog uređenja, a to je od tehničke ekipe ekomuzeja zahtijevalo dodatne napore.

Unatoč pokušajima članova tima različitih profila – istraživača i posrednika – da uključe stanovnike u inventarizaciju i programiranje izložaba, isključiva ovisnosti o političkoj moći i dolazak nove generacije stručnjaka učinili su praksu sudjelovanja zajednice još težom.

Kako poticati razvoj muzeja u ritmu smjene generacija trudeći se da on bude za jednu generaciju ispred aktualne, a ne iza nje? Je li to utopijski? Može li muzej proživjeti prvih 20 ili 25 godina a da ne nestane u svijesti ljudi, i postupno, u najboljem slučaju, postati klasičan muzej pretežito turističke namjene?

Opasnost od irelevantnosti. Osim pitanja smjene generacija, koja se posebno odnosi na zajednicu kao vlasnika (*shareholder*) i nositelja (*stakeholder*) svoje baštine, možemo postaviti pitanje kako na ekomuzej gledaju drugi *stakeholderi* poput izabranih dužnosnika, turističkih

djelatnika, lokalnih poslodavaca, upravitelja baštinom, udruga, znanstvenika i nastavnika na svim razinama. Slažu li se oni s načelima, programima i načinima djelovanja muzeja, jesu li dovoljno zainteresirani da ih moralno, materijalno, intelektualno i politički podrže?

Naime, ako im se ekomuzej čini nepotrebnim ili nedovoljno korisnim, mogu odlučiti prepustiti ga samome sebi ne dodjeljujući mu dovoljno sredstava ili nastojati preuzeti kontrolu nad njim, to više što su sve zainteresirane strane podređene različitim vlastitim ritmovima i promjenama i što ne smatraju da zajednica ima prioritetno pravo upravljanja i korištenja svoje baštine.

Kako ekomuzeju dati dovoljnu "izražajnost" da bi ga što veći broj sudionika u regionalnom razvoju smatrao korisnim i relevantnim, tj. svi oni koji vjeruju da su opravdano zainteresirani za baštinu? Te se brige očituju i u primjedbama o upravljanju ekomuzejom, a ekomuzej bi sve te zahtjeve, kao i primjedbe i prijedloge zajednice i njezinih članova, trebao uskladiti u suradnji s nadležnim upravnim tijelima.

Snaga pojedinačnih interesa. O kolikom je uopće sudjelovanju pripadnika zajednice riječ? U rad muzeja nikada nije uključeno cjelokupno stanovništvo već grupe, udruge, ljubitelji prošlosti, aktivisti lokalnog razvoja i baštine ili aktivna manjina koja povremeno angažira druge građane u konkretnim projektima od općeg interesa. To je razumljivo jer se sudjelovanje građana postiže sporo, ako ni zbog čega drugog, onda zato što većina naših građana nije spremna poduzeti nikakvu kolektivnu akciju izvan demokratskog sustava delegiranja, što je standard u Europi.

No u ekomuzejima često postoji realni rizik povezan s načinom na koji su ti muzeji osnovani.

U početku su se ekomuzeji oslanjali na mali, ali izuzetno motiviran broj ljudi. Ono što ih najčešće motivira jest opći interes, služenje zajednici, briga o baštinskim resursima i razvoj kraja. Katkad je, međutim, riječ o voditeljima projekata koji prije svega djeluju u svoje ime, u svojstvu erudita, kolekcionara, lokalnoga turističkog djelatnika ili iz političke ambicije. Oni teže stjecanju i čuvanju baštinskih resursa ali ne u ulozi *leadershipa* usluga već u vladajućoj ulozi unutar njihove zajednice. Može se također raditi o vanjskom utjecaju čija je namjera dobrobit ljudi i njihove baštine, za njih i bez njih. Ili pak o potrebi kontroliranja lokalne inicijative koja se može preusmjeriti u osobne političke ili gospodarske ciljeve.

Kako spriječiti takve zlouporabe? Treba li ekomuzej pribjeći *brendiranju*, s vrlo preciznim uvjetima koji zahtijevaju usklađenost sa standardima, na štetu inovacije i različnosti? Kako pomiriti potporu lokalne uprave, sveučilišta i lokalnih uglednika s nešto manje nesebičnim namjerama što ih oni imaju ili pretpostavljamo da ih imaju?

Opasnost od skupljanja i upravljanja zbirkama. Ponovo bismo željeli podsjetiti da zbirka nije u središtu temeljnog koncepta ekomuzeja. Ona je na neki način posljedica

upravljanja baštinom područja i zajednice kojima se ekomuzej bavi kao dijelom svog poslanja. Ekomuzej pri osnivanju može naslijediti zbirku, može je stvoriti od spontanih donacija ili zaštititi po mišljenju stanovništva ugroženi skup predmeta ili neko mjesto, itd. No briga o zbirci i povećanju fonda ne bi smjela imati prednost pred upravljanjem cjelokupnom baštinom zajednice.

No ekomuzej sadržava riječ *muzej*, i u mnogim zemljama ekomuzeji često podliježu, protiv svoje volje, zakonima i propisima zajedničkim za sve muzeje koji daju prednost zbirci (vidjeti, primjerice, definiciju Međunarodnog vijeća muzeja – ICOM-a). To također vrijedi i za članove zajednice jer svaki muzej, imao on prefiks *eko* ili ne, mora stvarati zbirku i čuvati je kao blago zajednice. Tako će i donacije koje nije moguće odbiti odnosno više ili manje spontani prilozima dobiveni u povodu izložaba rezultirati stvaranjem zbirke koja će postati sve više "nesavladiva" i sve zahtjevnija.

U ekomuzeju u Seixalu stvorena je golema zbirka i sve je teže bilo upravljati novim otkupima (prije svega zato da bi muzej ispunio očekivanja brojnih stanovnika s tog područja), pa je istodobno trebalo preispitati ekomuzeološku praksu i porast proračuna potrebnoga za redovitu djelatnost muzeja. Rasprave o baštini i financijskom stanju imovine, ako je ekomuzeju priznato da je u službi baštine unutar općinskog područja, ključne su za razumijevanje trenutačnih problema i za pronalaženje rješenja o budućnosti ekomuzeja.

Stoga postoji rizik da se ekomuzej brže ili sporije pretvori u obični muzej i da zbog zbirke potroši većinu svojih sredstava na rashode za zaposlene, za prostor i za proračun. Iako ekomuzej u samom početku zapravo nije imao vlastitu zgradu, a stvarno je djelovao u cijeloj regiji, na kraju je ipak morao pohraniti svoju zbirku, popisati muzejsku građu, konzervirati i restaurirati zbirku, dakle ulagati u održavanje i opremu. To se postupno dogodilo u ekomuzejima Le Creusot-Montceau i Fourmies-Trelon na sjeveru Francuske.

U takvim se, dakle, slučajevima ekomuzej počinje doslovce gušiti brojem predmeta, dokumentima i vremenom što ga oni zahtijevaju. Da i ne spominjemo posljedice na većinu stručnjaka kad se nesvjesno pretvaraju u kolekcionare, što je svojstveno stručnjacima baštine: fascinirani su određenim predmetom koji žele proučiti, očuvati i zaštititi makar završio zaključan u nekoj čuvanici.

U Seixalu smo nekoliko godina radili na izradi *Povelje o baštini*, koja se također temeljila na popisu materijalne baštine, kao i na prikupljanju i snimanju usmene predaje više stotina građana. To je velika baza podataka na području kulturne baštine koja je dobila potporu velike većine stanovnika i koja uvelike nadilazi popis građe muzejske baštine.

Načelo *zbirke ekomuzeja*, za koju se zalagao ekomuzej Fier Monde u Montrealu i koja se razlikuje od *muzejske zbirke*, pokušava odgovoriti na pitanja o navedenim rizi-

(...) zbirka nije u središtu temeljnog koncepta ekomuzeja. Ona je na neki način posljedica upravljanja baštinom područja i zajednice kojima se ekomuzej bavi kao dijelom svog poslanja. Ekomuzej pri osnivanju može naslijediti zbirku, može je stvoriti od spontanih donacija ili zaštititi po mišljenju stanovništva ugroženi skup predmeta ili neko mjesto, itd. No briga o zbirci i povećanju fonda ne bi smjela imati prednost pred upravljanjem cjelokupnom baštinom zajednice.

(..) u skladu s tradicijom, kao i sa zakonom, muzeji se svrstavaju prema temeljnoj disciplini koja bi trebala obuhvatiti glavno znanstveno svojstvo zbirke: muzej može biti etnološki, muzej likovnih umjetnosti, prirodnih znanosti ili povijesni. Ekomuzej, koji predstavlja nasljeđe nekog područja, bavi se svim disciplinama, ne samo jednom određenom.

cima. Zbirku ekomuzeja ne stječe muzej sam, kako bi je pohranio u čuvaonice, već njezini sastavni dijelovi ostaju na mjestu gdje se i nalaze – kod pojedinaca te u javnim ili privatnim ustanovama. Uključeni su u popise muzejske građe ekomuzeja i povjereni su na brigu vlasnicima ili susjedima, s tim da ostaju na raspolaganju ekomuzeju za korištenje u njegovim programima rada.

Može li njihovo rješenje postati općim pravilom ili postoje druga rješenja, primjerice odbijanje darova ili ograničavanje zbirke na količinu izložaka potrebnih za stalni postav i redovite aktivnosti? I, konačno, kako riješiti problem vođenja već postojećih zbirki, neotudivih, povjerenih ekomuzeju još u vrijeme njegova utemeljenja odnosno u vrijeme kada je postojeći lokalni muzej preinačen u ekomuzej?

Opasnost od statične zaštite baštine. Takav je rizik vrlo sličan prethodnome. Evidentiranje predmeta, zgrade, dijela krajolika, tradicije ili pjesme lokalne baštine nakon participacijskog procesa, kao što je slučaj s talijanskom *Mappe di comunità*, ili u nekoj općoj formi, što je primjer sa sustavom *Informacija u ekomuzeju Seixal*, daje im baštinski status. To sigurno nije pravna ili administrativna zaštita kao u državnom inventaru kojim u Francuskoj upravlja Ministarstvo kulture, no ako ništa drugo, time se u nekim slučajevima može dobiti baštinski status, što može proizvesti *zamrzavanje* baštine, a to otprilike odgovara muzealizaciji, čak i ako je riječ o javnom dobru ili ako se baštinski predmet nalazi u privatnoj kući. U slučaju zamrzavanja baština ne živi normalnim životom, nije iskorištena i nije u optjecaju. I, na kraju, prema našem mišljenju, nastrana je mogućnost baštine da može odrediti tržišnu vrijednost nekog predmeta ili zgrade, a time ga jednog dana i plasirati na tržište bez obzira na njegovo kulturno ili emocionalno značenje.

U tom je slučaju ekomuzej na oštirci noža između kulturnog vrednovanja koje podrazumijeva održavanje na životu baštine priznate od zajednice i ekonomskog vrednovanja, koje često podrazumijeva ponovno korištenje baštine u raznim oblicima. Oboje je važno, prvo – jer će osigurati njegovu pravovaljanost i vjerodostojnost među stanovništvom, drugo – jer će uključiti baštinu u proces razvoja regije.

Može li ekomuzej istodobno biti i muzej i poduzeće? Može li dobra i trajna izobrazba o baštini, koja se obraća svim članovima zajednice, učiniti stanovnike odgovornima i omogućiti im da štite svoju zajedničku baštinu, a ne da je stave pod ključ? Može li ekomuzej, pogotovo u očima ekonomskih i političkih vođa, izgledati kao pozitivni sudionik u razvoju, a ne kao konzervativni pasatist zatvoren u samoga sebe?

Opasnost od standardizacije. Većina zakona i propisa koji se odnose na muzeje također se primjenjuju i na ekomuzeje, osim u Italiji i možda u Kini. No ti se zakonski tekstovi temelje na definiciji muzeja kao ustanove koja pretpostavlja postojanje neotudive zbirke, određuje uvjete čuvanja, proučavanja, izlaganja itd., a to podra-

zumijeva postojanje zgrade i otvorenost za posjetitelje. Ekomuzeji nisu u stanju zadovoljiti standarde koji se temelje na tim načelima.

Osim toga, u skladu s tradicijom, kao i sa zakonom, muzeji se svrstavaju prema *temeljnoj disciplini* koja bi trebala obuhvatiti glavno znanstveno svojstvo zbirke: muzej može biti etnološki, muzej likovnih umjetnosti, prirodnih znanosti ili povijesni. Ekomuzej, koji predstavlja nasljeđe nekog područja, bavi se svim disciplinama, ne samo jednom određenom.

Posljedica takve muzejske politike u Francuskoj bila je, na prijedlog Inspekcije pokrajinskih muzeja u sklopu Direkcije muzeja u Francuskoj (l'Inspection des Musées de province de la Direction des Musées de France), svrstavanje ekomuzeja u kategoriju društvenih muzeja. Oni su, dakle, ocijenjeni prema istim kriterijima prema kojima se ocjenjuju i muzeji etnologije, popularne umjetnosti i tradicije, povijesti, arheologije, industrije itd. A rezultat te zbrke jest Federacija ekomuzeja i muzeja zajednica (Fédération des écomusees et musées de société). Francuska, zemlja koja je izmislila termin *ekomuzej*², u znatnom je zaostatku, uz pojedine iznimke.

Suprotno tome, ekomuzeji u Italiji nisu ni blizu svijeta tradicionalnih muzeja zahvaljujući regionalnim zakonima o ekomuzejima koji su na snazi u mnogim regijama i koji ih označavaju na poseban način, uvijek spominjući koncept regije, zajednice, baštine i, u ovom ili onom obliku, kao ustanovu koja ima društvenu ulogu. U toj se zemlji mogu pojaviti novi rizici: pretjerani formalizam u procesu izrade svakog zakona koji ugrožava izvornost svih projekata i njihove prilagodbe okolišu i regiji. Druga je opasnost uspostava bliskosti lokalnih muzeja koji nemaju nikakve veze s ekomuzeologijom sa zakonom radi dobivanja odgovarajućih potpora, a to bi značilo da nisu poštovani određeni kriteriji tog zakona.

S obzirom na takvo opće stanje, kako ekomuzej može zadržati vlastita obilježja te pravo na inovacije i eksperimentiranje? Jednako tako, postavlja se pitanje kako uspostaviti odnose suradnje između "heretičkog" odsjeka ekomuzeja i "pravovjernih" odsjeka muzeja i zaštićenih spomenika, osobito ako im je regija barem djelomično zajednička. Kako izbjeći zarazu muzejskim standardima, "kolekcionarsku bolest", pretvorbu društvene funkcije (koja utječe na stanovništvo) i u turističku (koja utječe na publiku)?

Opasnost od modela ekomuzeja. Svaki je ekomuzej jedinstven, svaki je inovativan u svojoj regiji jer ne postoje dvije regije nalik jedna na drugu, dvije identične zajednice, dva slična društveno-ekonomska i kulturna konteksta: baštinsko nasljeđe jedne regije ne nalikuje susjednome.

Dakle, ne postoji model ekomuzeja, nema recepta, ni nacionalnoga ni međunarodnoga, koji bi se mogao kopirati, nema priručnika tipa "vodič kroz djelatnost", što je često opsesija stručnih ili međunarodnih organizacija. Ipak, svima onima koji su imali iskustva u osnivanju i

² U francuskom je Ministarstvu okoliša 1970-ih godina postojao Ured za ekomuzeje, koji je koordinirao muzeje i kuće u regionalnim parkovima čiji je naziv odlukom ministra 1972. promijenjen u *ekomuzej*. Nakon toga osnovan je velik broj ekomuzeja u ruralnim područjima.

radu ekomuzeja stalno prilaze ljudi koji žele osnovati vlastiti ekomuzej ili projekt inspiriran “duhom ekomuzeja”, ali ne znaju kako. Sve je to prirodno, no treba biti na oprezu.

U 1970-im i 1980-im godinama muzej Le Creusot-Montceau općenito se smatrao “modelom ekomuzeja”. Dolazili su ga proučavati stručnjaci iz svih dijelova svijeta. Njegov je statut kopiran i u samoj Francuskoj; to je čak bila formalna preporuka muzejske administracije svim novim ekomuzejima. Govorilo se i da je uzor drugima, primjerice muzeju u Bergslagenu (Švedska).

Ipak, najbolji su ekomuzeji oni koji su sami osmislili vlastite projekte i rješenja – to su u potpunosti domaći izumi. Naravno, razmjena iskustava između ekomuzeja korisna je i poželjna ako se ideje, metode i projekti podijele i međusobno dograđuju, pri čemu moraju ostati neovisni i poštovati lokalni kontekst i ideje osnivača. Kao što je već rečeno, gradski muzej u Seixalu, osnovan 1982., preuzeo je naziv ekomuzej 1983., nakon što se povezao s pokretom ekomuzeja³, kako bi istaknuli specifičnosti svoga eksperimentalnog rada i sudjelovanje lokalnih sudionika zainteresiranih za baštinu.

Za tu problematiku, čini se, postoje rješenja. Ponajprije, to je suradnja između ekomuzeja i ekomuzeologa na skupovima te razmjena iskustava na dobrovoljnoj i ravnopravnoj bazi: svaki projekt može biti predmetom onoga što znanstvenici nazivaju *peer review* ili recenzija kolege. Na taj bi način iskusni upravitelji mogli iznijeti voditelju projekta svoje mišljenje s gledišta vanjskog promatrača. To bi mogla biti dugoročna potpora, a ne vještačenje ili odlučivanje. Grupa *Mondi locali* u Italiji, kao i ABREMC u Brazilu, djeluju na taj način. Donekle sličnu ulogu imaju i *Dani društvene uloge muzeja*, koji se dulje od petnaest godina održavaju u Portugalu.

Nije li također odgovornost nacionalnih i međunarodnih skupova ekomuzeja i muzeja zajednica istaknuti inovativna i jedinstvena obilježja uzornih primjera i projekata koje iznose sudionici, a ne njihove sličnosti, trudeći se izbjeći poigravanje sa sterilnim definicijama na koje se samo troši vrijeme?

Opasnost od pretjerane organizacije. Ekomuzeji imaju različite statute, u skladu s praksom svojih zemalja. U Francuskoj su to obično neprofitne udruge koje žive uglavnom od državnih subvencija. U Kanadi su to *corporacije*, neka vrsta društava od općeg interesa koja žive od privatnih i javnih doprinosa. U Brazilu je pretežito riječ o zakladama ili službama povezanim s gradovima, a katkad i s udrugama. U Italiji su to udruge, zadruge, gradske službe, a u Portugalu pretežito gradski muzeji; rijetko se rabi poseban naziv i dodaje se samo prefiks *eko*.

U svakom slučaju, pitanje njihove organizacije uglavnom ne ovisi o njihovu pravnom statusu jer se postavlja pitanje zastupljenosti zajednice i ključnih sudionika koji u ekomuzeju donose odluke, ali isto tako i znanstvenih i tehničkih partnera, stručnog osoblja i volontera.

Ne postoji univerzalni model ni za organizaciju ekomuzeja, ali postoji rizik od znatnih odstupanja. Iako je jasno da bi ideološko zalaganje za potpunu sudioničku demokraciju moglo dovesti do neučinkovitosti i kaosa, odveć strogo upravljanje, pod izgovorom pretjerane strogosti, stručnosti i učinkovitosti, moglo bi uništiti inovaciju, slobodu inicijative i duh eksperimentiranja. U svim primjerima vjerodostojnost ekomuzeja i njegove održivosti uglavnom se temelji na kvaliteti organizacije, njezinoj fleksibilnosti i dosljednosti s obzirom na kulturne i društvene ciljeve unutar projekta.

U svakom slučaju, ekomuzej je kulturno poduzeće koje pripada sektoru socijalne ekonomije (ili trećem sektoru) i ovisi o hibridnom financiranju koje je kombinacija vanjskog financiranja, javnoga i privatnoga, i vlastitih sredstava koje ekomuzej dobiva od svojih članova i od svoje djelatnosti. Zato u organizaciju treba uključiti zajednicu, tijela uprave i partnere iz civilnog društva na način koji odgovara njihovu pravnom statusu.

Kako pomoći ekomuzeju, koji je prije svega suradnički projekt ljudi i lokalnih organizacija zainteresiranih za baštinu i razvoj, da uspostavi i provodi koherentni organizacijski sustav u skladu sa svojim ciljevima i potrebama u smislu financiranja?

Opasnost od profesionalizacije. Ekomuzej su malokad osnovali stručnjaci i ne postoje kvalificirani *ekomuzealci* koji su priznati kao takvi. Ne održavaju se ni specijalizirani sveučilišni tečajevi, a oni koji marginalno govore o ekomuzeju uglavnom su posvećeni tradicionalnoj muzeologiji ili pripadaju turističkom sektoru.

Glavno svojstvo ekomuzeja jest povezanost sa zajednicom, pa je normalno da je to djelo jedne osobe ili, što je najčešće, grupe ljudi iz zajednice, duboko ukorijenjenih u regiju, katkad tek pridošlih, ali vrlo privrženih lokalnoj baštini. Oni su strastveni, ali nisu i stručnjaci u profesionalnom smislu. Odlučni su i dostupni, poklanjaju svoje vrijeme, svoju energiju, svoje znanje, katkad i novac, i postupno rade na projektu, obično izvan utabanih tješkova, i privode ga kraju s više ili manje poteškoća. Ako uspiju, vjerojatno će jednog dana morati zaposliti stručnjake, ili osobe za fizičke i materijalne poslove, ili pak za poslove znanstvene i tehničke prirode. Talijani se često obraćaju *socijalnim zadrugama* koje se više ili manje bave društvenim i kulturnim aktivnostima. Le Creusot-Montceau u početku je zapošljavao nedovoljno obrazovane mlade ljude iz lokalne sredine, koji su se onda sami kvalificirali i čak dobili sveučilišne diplome.

No kao što obično biva u mnogim udrugama, uključivanje stručnjaka u organizacijski ustroj kojim upravljaju volonteri ne ostvaruje se uvijek lako. Stručnjaci teže preuzimanju vlasti, čak i na područjima za koja su odgovorni, ili bi trebali biti, zajednica i osnivači, što je slučaj s programom. Nadalje, plaće i razni troškovi koji prate zapošljavanje neprestano dovode u pitanje proračun i vanjsko financiranje, kao i upravljanje ljudskim resursima, za koje su rijetko nadležni osnivači.

Ipak, najbolji su ekomuzeji oni koji su sami osmislili vlastite projekte i rješenja – to su u potpunosti domaći izumi. Naravno, razmjena iskustava između ekomuzeja korisna je i poželjna ako se ideje, metode i projekti podijele i međusobno dograđuju, pri čemu moraju ostati neovisni i poštovati lokalni kontekst i ideje osnivača.

³ Godine 1984., direktor Gradskog muzeja u Seixalu posjetio je ekomuzej Le Creusot-Montceau. Otkrio je izvanrednu sličnost između dva projekta, koji su se do tada razvijali ne znajući jedan za drugoga.

(...) većina zemalja nije priznala ekomuzeje kao legitimnu kategoriju organizacijskog ustroja koja upravlja baštinom i obično podliježe propisima namijenjenim "običnim" muzejima.

No u vremenu krize i financijskih poteškoća djelovanje ekomuzeja kadšto se temelji isključivo na volonterima, koji se moraju sami obrazovati iako neće biti zaposleni. Katkad su volonteri obeshrabreni, umorni i napuštaju ekomuzej, a stručnjaci nastavljaju svoju karijeru negdje drugdje. Te bi rizike trebalo uzeti u obzir radi održanja ekomuzeja i očuvanja baštine.

Kako, dakle, uspostaviti ravnotežu između volontera i stručnjaka? Kako prve obrazovati, a druge vezati za regiju čija bi im zajednica trebala iskazati poštovanje? Treba li osnovati studij ekomuzeologije s diplomama i standardizacijom kao posljedicom? Ne bi li se mogli ponuditi stručni programi i za volontere i za stručnjake koji bi se uglavnom temeljili na praksi i razmjenama među ekomuzejima?

KOJI SU TRENDOMI

Ako jednostavno pogledamo koje su trenutačne inovacije na području nove muzeologije i ekomuzeologije, razabrat ćemo više ili manje lokalne trendove, od kojih su neki nesumnjivo obećavajući za ekomuzeje, a neki se, obrnuto, mogu pokazati kao prepreke na putu njihova razvoja. U nastavku ćemo pokušati opisati neke trendove koji nam se čine očitima. Svaki se čitatelj može sjetiti i nekih drugih značajnijih trendova iz vlastitoga, nacionalnog ili čak europskoga ili međunarodnog okruženja. Za budućnost ekomuzeja, kao i za svaku krhku inovaciju, važno je pratiti nagle promjene u našem društvenom, gospodarskom, kulturnom i zakonodavnom okružju.

Zakonodavstva za određena područja. Kako smo već naveli, većina zemalja nije priznala ekomuzeje kao legitimnu kategoriju organizacijskog ustroja koja upravlja baštinom i obično podliježe propisima namijenjenim "običnim" muzejima.

Međutim, postoje iznimke kojih bi moglo biti sve više kad bi ekomuzeji postali brojniji i stekli veću vjerodostojnost i zamijećenost na području upravljanja i očuvanja baštine, što još nisu.

Navodimo primjer, zasada jedinstven, velikog broja talijanskih regija koje su uvele ili pripremaju regionalne zakone, u kontekstu te vrlo decentralizirane zemlje.⁴ Čini se da i Kina uvodi sličan sustav u više regija, kako se navodi u doktorskoj tezi čija je izrada na Deakin University u Melbourneu⁵ u tijeku, a njezina je prezentacija održana početkom 2014. Također možemo upozoriti na konkretni primjer Meksika, u kojemu su *društveni muzeji* službeno priznati kao dio INAH-a (Instituto Nacional de Antropología e Historia) i postoje na federalnoj razini.⁶ Inspirirana talijanskim primjerom, Brazilska udruga ekomuzeja i društvenih muzeja (ABREMC) trenutačno razmatra nacrt zakona, i to na nacionalnoj osnovi ili samo za neke države.

Te odluke mogu dovesti do stabilizacije statusa ekomuzeja, osigurati im trajne minimalne potpore, uz javno političko i administrativno priznanje, ali i postupno ih lišiti

njihova eksperimentalnoga i uistinu endogenog karaktera u regijama.

Drugi je pristup priznati ekomuzejima i sličnim projektima specifičnost, eksperimentalno obilježje i pripadnost logici društvenih djelatnosti. To je napravila regija Emilia-Romagna u Italiji.

U vrlo decentraliziranim državama, u kojima gradovi imaju istinsku sposobnost samostalnog i inovativnog upravljanja baštinom, ekomuzeji su često vezani za gradske zavode za zaštitu registriranih kulturnih dobara, antologije sjećanja, participacijski popis baštine neke zajednice i ekomuzeja (bez obzira na prave nazive i pravni status) te su priznati kao instrumenti tih poslanja na njihovu području.

Od tim različitim definicijama ovisi budućnost ekomuzeja, kao i potpora tijela javne vlasti. Ne preostaje ništa drugo nego ih štiti od stalnog rizika otuđenja od izvornih projekata i podvrgavanja tuđim ciljevima.

Strategije umrežavanja. Kulturne se ustanove posvuda organiziraju u mrežni sustav, bilo na inicijativu njih samih, bilo na inicijativu javnih uprava. Cilj tog postupka jest poboljšanje povezanosti, olakšanje izobrazbe sudionika i službenika, podjela nekih poslova, razmjena iskustava i razgovor o metodama, *brendiranje* putem specifikacija ili pravilnika, više ili manje prema dogovoru sa zainteresiranim stranama, možda čak i stvaranje lobija radi obrane njihovih interesa.

Pokušaji stručnog umrežavanja ekomuzeja nisu baš uspjeli, primjerice u Norveškoj i Kanadi (Quebec). U Italiji je svaka regija u kojoj postoji zakon o ekomuzejima povezana u mrežu čija je svrha ponajprije razmjena i suradnja među ekomuzejima. U Francuskoj se, kao što smo naveli, Savez ekomuzeja proširio i obuhvatio tzv. društvene muzeje, a to uzrokuje zbrku u mjerilima priznatima za ulazak u mrežu.

Udruge i volonterske skupine ekomuzeja radne su mreže stručnjaka i upravitelja tih muzeja. Takav je primjer *Mondi locali* u Italiji, ABREMC u Brazilu, Union de los museos comunitarios u državi Oaxaca u Meksiku i *Devetorica iz Transilije*, u pariškoj regiji, u Francuskoj. Njihova je uloga solidarnost, uzajamna naobrazba, suradnja na projektima i primijenjeno istraživanje metoda.

Osim toga, postoje i tematske mreže: muzeji o favelama, slamovima ili urbanim četvrtima, o domorodačkim ili autohtonim muzejima, o industrijskim muzejima, a one se ne pozivaju nužno na pojam *ekomuzej*, ali se temelje na jednakim vrijednostima i načelima.

Treba također spomenuti primjere u kojima mreža okuplja sve muzeje nekoga velikog područja (gradskoga, provincijskoga, državnoga...), kao u Brazilu, ili čak sustave kooperativnog tipa koji povezuju organizacijske ustroje kulturne baštine s istog područja i kojima je zajednički cilj razvoj društva. Riječ je, dakle, o *muzejskim zajednicama*, *mrežama muzeja* ili, kao u Italiji, o *kulturnim distriktima*⁷ poput vrlo aktivnoga Val Camonica

⁴ Tekst o različitim regionalnim zakonima; vidjeti <http://www.eco-musei.net/leggi-regionali>

⁵ Autorica doktorske teze *Model kineskih ekomuzeja* jest Sabrina Hong Yi. Uskoro će biti dostupna na stranici <http://www.deakin.edu.au/>, u kolekciji e-thesis.

⁶ http://www.arts-history.mx/sitios/index.php?id_sitio=3540351&id_seccion=694268&id_subseccion=471646

u Lombardiji. Kakvo mjesto u svemu tome mogu imati ekomuzeji, koji se bave nečim drukčijim od tradicionalnih muzeja (odnos prema zbirka, publici itd.)?

Kako najbolje iskoristiti taj trend, a ujedno izbjeći stalne nedostatke sličnih mreža kao što je isključenje iz projekata koji, zbog razloga koji mogu biti vrlo subjektivni, unaprijed ne zadovoljavaju zadane kriterije?

Pojava novih trendova. Začetnici i upravitelji ekomuzeja obično su posebno privrženi nazivu *ekomuzej*, dok ga neki drugi, koji imaju udjela u očuvanju baštine i djelovanju zajednice, odbacuju ili smatraju nedovoljno jasnim. Osim toga, činjenica da je termin *ekomuzej* neko vrijeme bio u modi pridonijela je osnivanju ekomuzeja koji nisu baš previše poštovali temeljna načela takvih muzeja (teritorij, baštinu, zajednicu). Sve je to dovelo do spremnosti da se u nekim zemljama odbaci izraz *ekomuzej* i potraži drugi naziv ili da se ponovo prihvati jednostavni termin *muzej*..., čak i ako on nema zbirku, ako je zajednica glavni čimbenik, pa ako je i područje njegova djelovanja savršeno definirano i pokriveno.

Tako postoje ulični muzeji, muzeji obilaska znamenitosti, muzeji pojedinih zajednica (poput Anacostia Neighborhood Museuma, koji je 1960-ih i 1970-ih godina imao veliku ulogu u konceptu ekomuzeja). Muzeji favela u Rio de Janeiru tipičan su primjeri tog najnovijeg trenda.

Ima i primjera koji se ne pozivaju ni na muzeje ni na ekomuzeje, iako bi trebali jer imaju sve njihove značajke: Pontos de Memoria, također u Brazilu, Parques culturales d'Aragon (npr. Maestrazgo de Teruel), Consórcio de desenvolvimento sustentável de la Quarta Colónia u Rio Grande do Sul. Radi promicanja baštine regije, oni mobiliziraju i razvijaju osjećaj odgovornosti stanovništva uzimajući u obzir cjelokupan razvoj regije.

U Italiji, u sklopu provedbe mjera *Europske konvencije o krajoliku* (Convention européenne du paysage 2000), tema krajolika nije uključena samo u nazive ekomuzeja, već je postala i predmetom posebnih inicijativa. Na primjer, u projektu pod nazivom *Opservatoriji krajolika* radi se na popisu muzejske građe, odgaja se stanovništvo i vrednuje baština, a to je sve blisko ekomuzejima.

U Portugalu su načela ekomuzeja utjecala na brojne muzeje osnovane 1980-ih i 1990-ih godina, posebice na one koji se bave vrednovanjem tehničke i industrijske baštine. Međutim, velik broj tih muzeja usvojio je klasičan naziv muzeja, čak i ako su im se programi temeljili na novoj muzeologiji.

Sva ta iskustva donijela su ekomuzejima nove ideje koje su se sve više udaljavale od koncepta tradicionalnog muzeja i koje uglavnom u središte pozornosti stavljaju teritorij i njegov razvoj, iako glavni pokretač ostaje baština u najširem smislu riječi. Ljudska zajednica također i dalje ostaje glavni čimbenik i korisnik muzeja. Stoga smo u ovom članku željeli znatnije proširiti temu trendova na terenu jer će se na taj način održati dinamika i kreativnost ekomuzeja izvan semantičke prakse.

Mobilizacija sudionika. Već smo naglasili da su zbog nedostatka vlastitih sredstava ekomuzeja i smanjenja javnog financiranja zbog politike štednje koju provode vlade, regije i gradovi te zbog snažnoga socijalnog pritiska eksperimentalni projekti sve osjetljiviji i da nisu baš često u ponudi tradicionalnih muzeja. Sve je veći broj ekomuzeja u različitim zemljama u procesu drastične revizije partnerstva s onima koji se mogu nazvati nositeljima (*stakeholders*) baštine i kulturnog djelovanja. Na taj način oni se pridružuju brojnim skupinama i projektima iz kulturnoga, socijalnoga, obrazovnoga i sportskog sektora koji ostaju bez svojih tradicionalnih izvora financiranja iz državnog proračuna.

U tom kontekstu lokalna i regionalna javna tijela državne uprave postaju sugovornici ekomuzeja ne samo u pitanjima kulturne politike i istinskih baštinskih vrijednosti, već i u tome koliko ta baština znači za društveni život, ekonomski razvoj, zapošljavanje, održavanje rentabilne proizvodnje i integraciju novih stanovnika.

Lokalnim gospodarskim čimbenicima, ali i onima iz obližnjih mjesta, u interesu je djelovati u kvalitetnom okružju, u području privlačnome za njihove zaposlenike, posebno za menadžere, kao i prenamijeniti industrijske objekte ili slikovite stare kuće. Oni također moraju rješavati pitanja onečišćenja i fizičke erozije koji se odražavaju na baštinu, a posljedice tih procesa pripadaju u njihovu djelatnost.

Ustanovama osnovnoga, srednjega i visokog obrazovanja potrebni su alati za obrazovanje koje nudi ekomuzeji i regija, različite pogodnosti u istraživanju te posredovanje s nositeljima tradicije.

Dužnosnici industrije turizma od ekomuzeja očekuju da bude lokalni centar za prijam, programiranje i posredovanje te za jačanje imidža i komunikacije jer bi na taj način povećali turistički priljev s obzirom na prihvatni kapacitet regije i stanovništva.

Specijaliziranim obrtnicima čije je područje rada vezano za baštinu djelatnost ekomuzeji nudi redovite poslove servisiranja, održavanja, uređenja, signalizacije itd.

Tvrtkama koje su smještene izvan regije, a u njoj imaju proizvođače ili potrošače u interesu je poticati njezin razvoj i mogu djelovati u ime socijalne odgovornosti (što je vrlo različito od tradicionalnog pokroviteljstva koje podrazumijeva samo osobni odabir upravitelja).

Među takvim suradnicima ekomuzeji nalazi, ili će naći, volontere čiji će doprinos biti rad i raznovrsne vještine.

Ostaje pitanje angažiranja sudionika koji su ekomuzeji dosad obično shvaćali samo kao intelektualni *hobi*. Zato je potrebno osmisliti prijedlog i jasno ga opisati te se koristiti pojmovima razumljivim svakoj kategoriji partnera, kako bi pobudili njihovo zanimanje i olakšali donošenje odluke o moralnoj, ljudskoj i materijalnoj, pa čak i financijskoj potpori.

Positivan je primjer neprekidna i strukturna veza između ekomuzeja Maranguape (Ceará, Brazil), zadruga poljo-

Budući da je ekomuzej usko povezan s razvojem svog područja, naravno, tijesno je povezan i s održivim razvojem i različitim aktivnostima koje ga prate, a sve se one više ili manje temelje na baštini i sudjelovanju zajednice. Bilo da je riječ o vodi, energiji, recikliranju otpada ili biološkoj raznolikosti, ekomuzej će odigrati određenu ulogu u izvještavanju, izobrazbi naroda, provedbi projekata, proučavanju krajolika, promjenama kvalitete života itd.

privrednika i srednje škole; povijesna suradnja između ekomuzeja Val Germanasca (Pijemont, Italija) i Scoprimierae koji crpi rudnik talka; suradnja između ekomuzeja Paysalp (Haute Savoie, Francuska) i mliječne zadruge za promicanje njihovih proizvoda i, općenito, poljoprivrednika iz regije; vrlo bliski odnosi koji su se razvili između ekomuzeja Santa Cruz (Rio de Janeiro) i nekih velikih tvrtki iz susjednih industrijskih zona, npr. Gerdau, la Casa da Moeda itd.

Od iskustava i prakse ekomuzeja grada Seixala treba spomenuti suradnju s lokalnim industrijskim pekarskim tvrtkama u sklopu obrazovnog projekta i izložbe u ciklusu žitarice – kruh. Tijekom nekoliko mjeseci tvrtke su promovirale svoje proizvode u jednoj od podružnica ekomuzeja (morski mlin u Corroiosu) i time su istodobno uspjele postići dva cilja – ostvariti obrazovu zadaću i razviti svijest o zdravoj prehrani. Spomenimo također odnose koje je isti ekomuzej uspio uspostaviti s tvrtkama i ustanovama koje se bave djelatnostima na pomorskim dobrima uzimajući u obzir promidžbu zvanja i gospodarstva vezanoga za more.

Većina ekomuzeja još nije navikla na tu vrstu pregovora s partnerima iz drugih sektora koji razmišljaju na različit način, no oni trebaju naučiti živjeti u regijama u svojstvu činitelja razvoja i zato bi trebali uspostaviti suradnju sa svim ostalim akterima razvoja.

Poziv na gospodarsku praksu. Ekomuzej katkad postaje proizvođač i pravi gospodarski subjekt. Bilo je mnogo pokušaja koji su se temeljili na logici lančane povezanosti, brendiranja/marketinga domaćih proizvoda, turizma zajednice. Ekomuzej takve postupke svrstava u strategije i planove održivog razvoja.

Mnogi ekomuzeji, ako ne i svi, već plasiraju svoje *domaće* proizvode u specijaliziranim trgovinama. Neki idu i dalje te se aktivno angažiraju u lokalnom gospodarstvu, proizvodnji i marketingu. Tako Ecomuseo delle Acque del Gemonese (Friuli, Italija) radi na pilot-programu čiji je cilj uspostava određenoga gospodarskog sektora koji obuhvaća sve faze proizvodnje, od usjeva planinskog kukuruza do marketinga tradicionalnog kruha koji se proizvodi današnjim organskim metodama.⁸

L'Ecomuseu da Amazônia u Belému (Pará, Brésil) u seskim je zajednicama organizirao stručno usavršavanje (*capacitação*) i tehničke tečajeve za razvoj obrtničke i vrtlarske proizvodnje namijenjene obiteljskoj potrošnji, kao i tečajeve za prodaju na okolnim tržnicama ili na turističkim web stranicama njihova kraja.

Mogli bismo još spomenuti trend osnivanja ekomuzeja⁹ koji je potekao iz Québeca 1990-ih godina i u kojemu je profitabilna gospodarska proizvodnja jača od djelatnosti u zajednici i od pružanja usluga stanovništvu. No taj koncept može lako postati unosno izrabljivanje nekih dijelova baštine od specijaliziranih timova, bez stvarne veze sa stanovništvom u cjelini.

Talijanski pokret *Mondi Locali*¹⁰ svake godine organizira aktivno sudjelovanje petnaest ekomuzeja iz svih talijanskih regija u Argenti (pokrajina Ferrare, Emilie Romagne), na tamošnjemu lokalnom prodajnom sajmu, na kojemu se promoviraju i prodaju lokalni domaćih proizvoda (obrtički, enogastronomski, turistički programi). Na taj način ekomuzeji bivaju zamijećeni, dobivaju na prepoznatljivosti i stječu uvid u nova, postojeća ili potencijalna tržišta. To je za svakog ravnatelja ekomuzeja poticaj na razmišljanje o pitanjima upravljanja, europskim standardima, oporezivanju, kvaliteti i produktivnosti – dakle, o pitanjima koja se odnose njih same, ali i na male lokalne proizvođače koje zastupaju, a ujedno je i poticaj za razmjenu mišljenja s kolegama.

Lokalni turizam i ekoturizam što ih promoviraju lokalni sudionici uz pomoć lokalnog kapitala novi su oblik integracije baštine u endogenom razvoju. Ta aktivnost zahtijeva dogovaranje i potpuno angažiranje svih radi postizanja pozitivnog utjecaja na lokalno gospodarstvo, zapošljavanje, mikropoduzeća, animaciju života u zajednici, školovanje mladih, primjenu znanja starijih, ponovo korištenje zgradama itd.

Na sve su te različite postupke ekomuzeji kao čimbenici i partneri u lokalnom razvoju danas navikli te postaju vjerodostojni. Istina, povrat investicija i zarada od prodaje u početku su bili skromni, no možda samo u početku, i bitno je gledati prema naprijed. Ekomuzeji bi se na taj način postupno mogli pridružiti velikom pokretu socijalne i zadružne ekonomije, također poznate kao *treći sektor*, koji želi preuzeti glavnu ulogu u područnim gospodarstvima.

Povezanost s politikama održivog razvoja. Budući da je ekomuzej usko povezan s razvojem svog područja, naravno, tijesno je povezan i s održivim razvojem i različitim aktivnostima koje ga prate, a sve se one više ili manje temelje na baštini i sudjelovanju zajednice. Bilo da je riječ o vodi, energiji, recikliranju otpada ili biološkoj raznolikosti, ekomuzej će odigrati određenu ulogu u izvještavanju, izobrazbi naroda, provedbi projekata, proučavanju krajolika, promjenama kvalitete života itd.

Sve veći broj ekomuzeja na različite načine povezan s programima *Agenda 21 local*.

Ecomuseo del Paesaggio Parabiago (u zapadnom predgrađu Milana) zadužen je osmisлити i provesti *Agendu 21* na svom području. S tim ciljem sudjeluje u svim razvojnim projektima, posebice u projektu povezanome s rijekom koja teče dolinom Olona. Ecomuseu de Maranguape (Ceará, Brazil) nastao je nakon održavanja jedne *Agende 21* te je nastavio voditi brigu o projektu i obrađivati rezultate. Naime, logika i metode obaju načina vrlo su slični.

Osim toga, ekomuzej može, i trebao bi, osigurati učinkovito integriranje materijalne i nematerijalne kulturne baštine u proces *Agende 21* i, općenito, u strategije i programe održivog razvoja svog područja. Održivi se razvoj prečesto bavi okolišem, katkad društvom, ali

⁸ To je projekt Pan di Sorc: www.pandisorc.it

⁹ www.economusees.com

¹⁰ www.mondilocali.it

gotovo nikad kulturom. Nije moguće ni zamisliti *održivu* budućnost ako se takvim nastojanjima ne osigura kontinuitet i kulturna raznolikost, niti ako se živom kulturom i baštinom ne upravlja razborito i kreativno, s ciljem njihove prilagodbe promjenama u društvu, novim tehnologijama i vanjskim utjecajima.

U navedenim primjerima upravo se na tome i radi, no možemo spomenuti i zavičajne domorodačke muzeje (Brazil) ili autohtone (Kanada) koji vode brigu o uređenju okoliša uzimajući u obzir ne samo ekološka načela koja određuju vanjski stručnjaci, već i duhovno značenje lokaliteta, objekata i rituala koji su naraštajima pridonosili održavanju sredstava za opstanak i koheziji zajednice.

Poopćavanje (generalizacija) digitalizacije. Ekomuzeji se, poput tradicionalnih muzeja, trude istaknuti *realne stvari* – objekte, spomenike, mjesta – ili *nematerijalne stvari*. No danas svjedočimo poplavi digitalnih tehnologija u informiranju i komunikaciji, kao i u istraživanju i obrazovanju, što je dalo novu dimenziju svakoj aktivnosti koja se temelji na baštini.

To postaje osobito jasno pri izradi participacijskog popisa muzejske građe. Prvobitni je popis rađen na realnim osnovama kao što su tehnike snimanja, klasifikacije i reproduciranja, koje ne omogućuju samo korištenje izvora informacija, već i stalnu uključenost zajednice i svakoga njezina člana u istraživanje, dopune i razmjenu informacija, snimanje građe itd. GoogleMaps, geolokalizacija i smartphone aplikacije vrijedne su tehnike mapiranja elemenata baštine kako za stanovnike, tako i za vanjske posjetitelje.

Sve se više upotrebljava audiovodič, čak i u malim lokalnim muzejima ili na terenu, na mjestima gdje se nalazi baština. To je sredstvo uz pomoć kojega se bolje prenoše i razumijevaju kontekst, povijest i značenje baštine.

Zahvaljujući takvim novim metodama, ekomuzej može uspješno predstavljati baštinu i učiniti je dostupnom širokoj publici, inače bi ta zadaća ovisila isključivo o angažmanu samih zajednica na njihovim područjima.

Digitalne tehnologije, kojima se bolje služe mlađe generacije, također mogu pridonijeti većem uključivanju mladih u rad muzeja, čak i izvan škole, preko društvenih mreža, i to u svojstvu redatelja web televizije, administratora web poslužitelja ili blogera.

Solidarna teritorijalna organizacija. U trenutku kad ekonomska kriza u Europi zahtijeva preispitivanje odnosa među različitim mjerilima prema kojima se određuju teritoriji i proračunske odluke, sve se češće vodi briga o tome kako uspostaviti mapu muzeja i baštine (dodavanjem spomenika, knjižnica, arhiva), kao i o tome kako uspostaviti sklad među njima u smislu udruživanja prihoda i rashoda, osoblja, aktivnosti i komunikacije muzeja. O nekoliko se rješenja raspravlja, iako su konzervativizam i individualizam lokalnih muzeja i njihovih upravitelja dosada bili brana radikalnim inicijativama i kreativnim promjenama načina upravljanja.

Kao prvo, organiziraju se seminari, skupovi i kolektivne rasprave, ali to malokad rezultira donošenjem originalnih odluka.

Kao što smo već vidjeli, stvaraju se muzejske mreže, vrlo rijetko radi unapređenja upravljanja i gospodarstva već radi obrane od administriranja i zajedničkih djelatnosti.

Ujedinjuju se i spajaju manji muzeji, koji postaju policentrične ustanove s određenim stupnjem autonomije svakog centra, no trošak osoblja i uprave je zajednički.

Bez obzira na odabrano rješenje, bitno je postići rezultate, i to *održive*. Zato prije svega treba postaviti *dijagnozu* stanja na širokom području, iz različitih kutova gledanja analizirati specifičnu situaciju u svakom muzeju (s motrišta osnivača, zbirke, osoblja, uobičajenog financiranja, interesa izabranih dužnosnika i zajednica, zemljopisnog položaja), a zatim dogovorno tražiti rješenje prihvatljivo za sve zainteresirane strane, kao i za lokalne, regionalne i nacionalne uprave. Za takvo bi rješenje, koliko god je moguće, bilo potrebno mapirati popisane sastavne dijelove cjeline te uspostaviti organigram ustroja i višegodišnjih formalnih sporazuma kako bi novi sustav bio prepoznat i opravdan.

U svakom slučaju, čini se neizbježnim privremeno uvesti *moratorij* na osnivanje novih muzeja, njihovo proširenje ili obnovu postojećih. Neodgovorno je stvarati nove financijske obveze koje bi trajale i rasle unedogled, čak i ako su investicijska sredstva odmah dostupna.

Osnovno načelo i dalje ostaje međusobna solidarnost područnih čimbenika koji se brinu o baštini i potrebama stanovništva, odnosno društvena korisnost muzeja, kao i solidarnost s muzejima susjednih područja, osobito među njihovim upraviteljima, bili oni volonteri ili profesionalci.

Transformacija tradicionalnih muzeja. Potrebno je, konačno, skrenuti pozornost na to da su tradicionalni muzeji i odgovorni muzeolozi uložili velike napore u provedbu onoga što bi se, analogijom s privatnim tvrtkama, moglo nazvati *društvenom odgovornošću* prema okolišu i baštini. To je sukladno preporukama okruglog stola održanog u Santiagu 1972., dakle prije više od 40 godina, koji je prethodio širenju ekomuzeja i tada se odnosio isključivo na umjetničke i znanstvene muzeje.¹¹ Možemo se, dakle, nadati da će se muzeji i ekomuzeji međusobno približiti i surađivati kako bi zajednički upravljali živom i zaštićenom baštinom u regijama. Obrazovni centar u Pinacoteca do Estado de São Paulo (Brazil) razvio je mnoge aktivnosti za siromašno gradsko stanovništvo, djecu s ulice i osobe s invaliditetom.

U posljednjih je nekoliko godina čak i ICOM na generalnim konferencijama i godišnjim danima muzeja uvrštavao u raspravu takve teme, koje je možda teže predložiti velikim nacionalno ili međunarodno priznatim muzejima nego regionalnima i pokrajinskima, čija je temeljna zadaća pružanje usluga lokalnom stanovništvu, kao i korištenje njihovim zbirkama.

¹¹ Publicación de los documentos originales, Mesa Redonda sobre el papel de los Museos en el mundo contemporáneo, Santiago de Chile, 1972., izdanje programa Ibermuseos, IBRAM, Brasília, 2 vol., 2012.

O ciljevima ekomuzeja treba se precizno izražavati i izvesti ih iz općeg načela društvene funkcije muzeja i održivosti baštine unutar teritorijalnog razvoja. Naravno, glavni je cilj vrednovanje baštine u kulturnome i u društveno-ekonomskom smislu, a može se odnositi na određenu temu (npr. na industrijsku, poljoprivrednu itd.) ili na kombinaciju dviju tema.

Poučeni dosadašnjom praksom s terena i načinom shvaćanja vlastite društvene funkcije, ekomuzeji mogu pridonijeti preobražaju tradicionalnih muzeja i prenositi profesionalnom osoblju svoja načela, iskustva i metodologije.

KOJI SU IZAZOVI

Zbog današnjeg stanja i opisanih rizika i trendova ekomuzeji moraju utvrditi i prihvatiti izazove, donositi odluke, bile one teške ili bolne, uz potpuno poštovanje pristupa preporučenoga 1972. na okruglom stolu u Santiagu. To pretpostavlja da se osnivači i upravitelji ekomuzeja trebaju baviti ne samo svakidašnjim upravljanjem baštinom, već moraju preuzeti ulogu društvenih i kulturnih poduzetnika, svjesni političke važnosti njihova projekta i potrebe da se zbog njega potpuno angažiraju sve snage u regiji.

Ocjena društvene korisnosti muzeja. Kako procijeniti ekomuzej, kako utvrditi njegovu stvarnu društvenu korisnost? Procjena daje pregled djelovanja, ciljeva, metoda i rezultata muzeja. Nije riječ o presudi, ali procjena zahtijeva određenu strogost i, kad god je moguće, uključivanje pojedinih interesnih skupina i korisnika koji daju osobno, subjektivno mišljenje, što potiče usporedbu i donošenje smjernica i prijedloga radi eventualnih promjena.

Mi ne možemo ponuditi metodu ili postupak koji bi odgovarali svim ekomuzejima. Svatko treba do u tančine razraditi svoju procjenu. Osim opsežne literature o pitanjima kvalitete i vrednovanja muzeja u smislu njegove socijalne funkcije, na raspolaganju su znanstveni radovi, uključujući i istraživanje koje je tim sa Sveučilišta u Newcastleu¹² prije nekoliko godina proveo u Italiji. Lombardija je prihvatila niz kriterija i smjernica za označavanje ekomuzeja prema zakonu o regionalnom razvoju iz 2006.

Pokušajmo navesti neka pitanja, i to samo iz vlastitog iskustva, koja nam se čine bitnima za određivanje *društvene korisnosti* jer je ona vjerojatno glavni argument želimo li podržati i obraniti postojanje ekomuzeja. Ako se ekomuzeju ne prizna društvena korisnost, to znači da on služi samo svojim osnivačima ili maloj skupini ljudi koji ga vode. Pitanja bi trebalo postaviti na jasan način, da ih mogu razumjeti svi koji će dobrovoljno sudjelovati u procjeni, kao i oni koji će odobriti zaključke jer je iznimno važno da ih prouče svi iz zajednice i da ih podijele s drugima.

Navedenu je mjeru nužno poduzeti želimo li ekomuzej pripremiti za budućnost i prilagoditi ga promjenama društva i okoliša. Donosimo kratak niz naznaka koje svatko može usvojiti, izmijeniti ili dopuniti, ovisno o kontekstu i željama sudionika u procjeni.

□ Kojim potrebama zajednice trenutačno odgovara ekomuzej?

□ Kakvo mjesto u strategiji razvoja lokalne vlasti ima baština?

□ Koji je prostor za raspravu i sudjelovanje ekomuzej namijenio zajednici?

□ Kako zajednica i građani sudjeluju u čuvanju baštine i u muzealizaciji?

□ Jesu li djelatnici koji se brinu o baštini i ekomuzej pripremljeni za napore što ih iziskuje lokalni razvoj? Kako oni reagiraju na napetosti i sukobe koji dovode u pitanje baštinu?

□ Koje su posljedice participacijskog skupljanja predmeta za ekomuzejsku zbirku¹³ za koju će biti nadležan ekomuzej?

□ Kako osigurati učinkovito sudjelovanje zajednice u životu ekomuzeja?

□ Kako se ekomuzej može uključiti u državne politike koje se vode unutar raznih uprava na cijelom području?

□ Koliko je upravljanje što ga zahtijeva muzeologija zajednice posebno i drugačije od upravljanja drugih muzeja?

Naravno, sve je to samo kratka skica. Vjerujemo da je došlo vrijeme izrade odgovarajućeg softvera za procjenu muzeja koji pripadaju zajednicama, možda čak i u skladu s normom ISO 25000.

Odabir ciljeva i prioriteta. Svaki bi ekomuzej u trenutku svog nastanka trebao uspostaviti dijagnozu područja, procjenu stanja baštine i očekivanja stanovništva za određeno područje.¹⁴ Na temelju baze podataka i na što je moguće participativniji način, koji uključuje sve sudionike bitne za razvoj društvenoga i kulturnog života na području, potrebno je odrediti ciljeve projekta. Nije se dovoljno usredotočiti na razvoj baštine, to je samo sredstvo za postizanje pravih ciljeva pružanja usluge društvu, koji su u osnovi političke prirode i trebaju biti u skladu s ostalim ciljevima održivog razvoja na području određenog prostora.

O ciljevima ekomuzeja treba se precizno izražavati i izvesti ih iz općeg načela društvene funkcije muzeja i održivosti baštine unutar teritorijalnog razvoja. Naravno, glavni je cilj vrednovanje baštine u kulturnome i u društveno-ekonomskom smislu, a može se odnositi na određenu temu (npr. na industrijsku, poljoprivrednu itd.) ili na kombinaciju dviju tema.

Ti ciljevi zahtijevaju učinkovitu komunikaciju s potencijalnim pokrivateljima i ulagačima ekomuzeja jer ga sami prečesto smatraju običnom simpatičnom inicijativom, u najboljem slučaju sporednog značenja.

Kasnije će poslužiti kao orijentir za procjenu ekomuzeja i njegovih raznih aktivnosti, da bi se utvrdilo jesu li ciljevi ostvareni. Jesu li se, možda, pojavili neki drugi ciljevi, koji implicitno dovode u pitanje prioritete i čak samu djelatnost muzeja unutar društva?

¹² Corsane G., Davis P. et al., Eco-museum Evaluation: Experiences in Piemonte and Liguria, Italy, *Journal of Heritage Studies*, XIII., 2, 2007., Taylor and Francis.

¹³ U smislu što ga tom nazivu pridaje l'Ecomusée du Fier Monde u Montréalu (Canada), <http://ecomusee.qc.ca/collections/definition-des-collections/>

¹⁴ Esej o metodi, objavljen u: Varine H., *Les racines du futur*, ASDIC, 2002., i ponovno objavljen na internetu: www.hugues-devarine.eu

Nakon što su ciljevi utvrđeni i svi ostali upoznati s njima, bit će potrebno odrediti njihov rang važnosti u odnosu prema načinu na koji ekomuzej djeluje. Ponovo će trebati uzeti u obzir lokalni kontekst i programe razvoja, uspostaviti vjerodostojnost ekomuzeja, njegovih programa i dužnosnika. Tako talijanski ekomuzeji daju prednost tzv. *mappa di comunità*, koja okuplja ljude i potiče ih na upravljanje baštinom. Ecomuseu de Maranguape pretežito radi sa školom jer na mladima ostaje briga o očuvanju i prijenosu zajedničke baštine. Za domorodačke muzeje u Brazilu i Kanadi prioritet će biti ponovno pridobivanje teritorija i simbola naslijeđenih od predaka.

U tim će uvjetima cjelokupno stanovništvo, kao i politički čimbenici regije, shvatiti da je ekomuzej sredstvo kojim se mogu služiti, koje zadovoljava njihove potrebe i očekivanja, na koje se mogu osloniti, s kojim mogu voditi dijalog i surađivati.

Odabir strategija. U trenutku donošenja prvih odluka ekomuzej će osigurati svoju budućnost odabirom uprave prilagođene kontekstu. Obično postoje dva rješenja, više ili manje suprotna: izravna ovisnost o lokalnoj upravi (najčešće o općini) ili neovisnost unutar sustava udruga. No već smo ustanovili da udruga ne raspolaže s dovoljno vlastitih sredstava i ne može opstati bez državnih ili privatnih potpora, da joj ciljevi nisu jednaki te da, zapravo, i nije neovisna jer svake godine mora ispostaviti račune vanjskim partnerima koji odlučuju hoće li je podržavati ili ne, i to iz vlastitih razloga.

Analiza trenutačnih i mogućih rizika, kao što smo već naveli, utjecat će na odluku, a ona također mora biti donesena zajedno s ključnim lokalnim čimbenicima razvoja koji predstavljaju političku upravu, civilno društvo i poslovni sektor. U svim zemljama postoji niz statuta i konvencija od općeg interesa za društvo, od kojih treba napraviti odabir. Na to ćemo se osvrnuti u sljedećem odjeljku.

Budući da ovdje govorimo o strategiji, treba uzeti u obzir sljedeće dvije komplementarne dijalektike koje će pomoći pri odabiru.

□ Kako uskladiti kratkoročni pristup, tj. prijelaznu fazu za postojeće ekomuzeje kojima je potrebna reorganizacija s fazom pokretanja početnih napora za nove ekomuzeje, u skladu s dugoročnom perspektivom koja podrazumijeva održivost i razvoj?

□ Kako pomiriti mikrolokalni kontekst, specifičan za regiju i uvijek ograničen zbog rizika od izolacionizma identiteta, s nužnom makroglobalnom vizijom, regionalnom, nacionalnom ili čak transnacionalnom ili europskom, nametnut potrebom otvaranja prema vanjskom svijetu?

Ne postoji jedinstveni odgovor na sva ta pitanja već će odgovori pokretača projekata ovisiti o izboru glavnih partnera, o razvoju programa i o proračunu, o pronalazanju lokalnih i vanjskih suradnika, o izboru izvora financiranja te o ograničenjima koja se moraju prihvatiti ako se želi dobiti potpora.

Također se postavlja pitanje odnosa između lokalnih kulturnih i baštinskih organizacijskih ustrojstava, između ekomuzeja i drugih muzeja, spomenika, knjižnica i arhiva, udruga za zaštitu baštine i okoliša. Vidjeli smo da su talijanski *distretti culturali*¹⁵ reagirali na potrebu operativnog udruživanja čimbenika kulturnog sektora u širem smislu zbog poteškoća koje mogu nastati danas ili u budućnosti.

Postati mješovito ili hibridno poduzeće? Kao što smo već nekoliko puta rekli, ekomuzej zbog svoje inovativne, eksperimentalne i nekonvencionalne forme nije kulturna ustanova kojom se upravlja prema jednakim standardima kao i muzejima, koji su tradicionalne javne ustanove s područja kulture i koji dobivaju sredstva od regionalnih i lokalnih vlasti, kao i od države. Je li ekomuzej institucija? Budući da velik broj ekomuzeja zapravo ima općinski organizacijski ustroj, zbog svoje eksperimentalne prirode, pitanja zaštite okoliša, lokalnog razvoja i tzv. *transverzalnih* djelatnosti koje prožimaju sve općinske sektore ne pripadaju u potpunosti kulturnoj djelatnosti.

To je razlog zašto većina ekomuzeja, barem u Europi, prihvaća status *neprofitne* udruge, (katkad se kaže i *nevladine* organizacije). No to je neprikladno jer u tom statusu ekomuzej izravno ovisi o potporama koje dodjeljuju vlade, zaklade ili pokrovitelji koji nisu postojani i ovisi o subjektivnim procjenama političara, državnih službenika, dužnosnika banaka ili poduzeća, uvijek podložnih političkim promjenama i ovisnima o promjenama u proračunu ili prometu.

Ekomuzej je u praksi poduzeće zaduženo za upravljanje i vrednovanje baštine na određenom području koje ima sva obilježja tvrtke, ali se malokad smatra da on to zaista jest. On upravlja, barem posredno, zajedničkom baštinom, u njemu rade volonteri ili plaćeno osoblje, ulaže u više ili manje skupu opremu, proizvodi utrživu robu ili nudi na prodaju lokalne proizvode, sudjeluje u turističkim programima, administrira portal ili web stranice, zastupljen je na društvenim mrežama itd. Zato mora imati jaku upravu, vjerodostojnu prema partnerima, javne ili privatne sugovornike, biti pravno sposoban uzimati kredite od banaka te raspolagati radnim kapitalom s uporištem u trajnom kapitalu.

Zbog svih tih razloga ekomuzej treba naći odgovarajući status koji posebno odgovara njegovu poslanju odnosno njegovu glavnom cilju – pružanju usluga zajednici.

Nije riječ o kapitalističkom poduzeću usmjerenom na profit i isplatu udjela u dobiti vlasnicima kapitala, već o jednome od sljedeća dva statusna oblika (istražite ih i usporedite u skladu s važećim nacionalnim zakonima).

Mješovito gospodarstvo. U ustroju komercijalnog sustava objedinjuje javni kapital (većinski) i privatni te upravlja uslužnom djelatnošću u kulturi koja je od društvenog interesa na određenom području; privatni se kapital može dobiti od sudionika u radu muzeja, lokalnih poduzetnika, udruga, pojedinaca ili od doprinosa iz zajednice.

Također se postavlja pitanje odnosa između lokalnih kulturnih i baštinskih organizacijskih ustrojstava, između ekomuzeja i drugih muzeja, spomenika, knjižnica i arhiva, udruga za zaštitu baštine i okoliša. Vidjeli smo da su talijanski *distretti culturali*¹⁵ reagirali na potrebu operativnog udruživanja čimbenika kulturnog sektora u širem smislu zbog poteškoća koje mogu nastati danas ili u budućnosti.

¹⁵ Barbetta, G. P. et al., *Distretti culturali: dalla teoria alla pratica*, ed. Il Mulino, Bologna, 2013.

Kakva je budućnost ekomuzeja? Ne možemo predvidjeti budućnost nekog ekomuzeja – njegova je budućnost, vidjeli smo, krhka i prijete mu brojni rizici, suočava se s nejasnim trendovima te se mora prilagoditi lokalnim i vanjskim izazovima. Riječ je o nacionalnome i globalnom pokretu ekomuzeja, koji je nužno zajednički pokret bez obzira na različite nazive i lokalne specifičnosti. Riječ je o sposobnosti pokretača i sljedbenika da i dalje nastave s inovacijama, eksperimentiranjem, da slijede društvene promjene i da od žive područne baštine stvore prave razvojne resurse tih područja.

On je također i političko sredstvo kojim se građani angažiraju za svjesno sudjelovanje u izgradnji vlastite budućnosti i svladavanju promjena koje im ona donosi. Još samo kad bi ga sve strane priznale takvim – sama zajednica, kao i politička, društvena i ekonomska vlast. Stoga on mora djelovati, biti priznat, pružati otpor i surađivati, biti uvjerljiv i brinuti se o baštini kao o zajedničkom kapitalu.

Mješovito gospodarstvo više odgovara ekomuzeju koji snažno intervenira u gospodarstvo i koji će barem dio profita reinvestirati u ostvarenje svoga društvenog cilja – u upravljanje zajedničkom baštinom s ciljem razvoja.

Društveno ili zadržno gospodarstvo. Na načelu pariteta (jedan čovjek, jedan glas) okuplja sve zainteresirane – osoblje, tijela javne vlasti, gospodarske subjekte i lokalne udruge, a djeluje u svojstvu poduzeća čija je uloga uistinu društveno korisna. Kao pravo poduzeće, ekomuzej koji se odlučio za takav status i dalje je aktivistički ustroj u kojemu je intelektualno ulaganje jednako važno kao i financijsko. Takav status u različitim zemljama nosi različita imena: društvo za socijalnu namjenu u Belgiji; jedinica socijalne ekonomije (UES) ili zadruga kolektivnog interesa (SCIC) u Francuskoj; zaklada, zadruga ili udruga u Portugalu; socijalna zadruga u Italiji; organização da comunidade civil de interesse público (OSCIP) u Brazilu; društveno poduzeće u anglosaksonskim zemljama; neprofitna korporacija u Kanadi itd.

U oba je primjera hibridizacija resursa pravilo jer omogućuje pravi angažman zainteresiranih strana i diversifikaciju resursa, koja je učinkovita u uvjetima trenutačnih ekonomskih i političkih promjena.

Izbor statusa iznimno je važna odluka koju ne treba olako shvatiti te zahtijeva učinkovitu i dugoročnu predanost sudionika. Prije izbora statusa trebalo bi također potražiti pomoć od pravnih i poreznih stručnjaka, dobrih poznavatelja situacije na terenu i upoznati se sa sličnim ustrojima na temelju čijih se konkretnih iskustava mogu izbjeći pogreške.

ZAKLJUČAK: Integracija ekomuzeja u održivi razvoj

Kakva je budućnost ekomuzeja? Ne možemo predvidjeti budućnost nekog ekomuzeja – njegova je budućnost, vidjeli smo, krhka i prijete mu brojni rizici, suočava se s nejasnim trendovima te se mora prilagoditi lokalnim i vanjskim izazovima. Riječ je o nacionalnome i globalnom pokretu ekomuzeja, koji je nužno zajednički pokret bez obzira na različite nazive i lokalne specifičnosti. Riječ je o sposobnosti pokretača i sljedbenika da i dalje nastave s inovacijama, eksperimentiranjem, da slijede društvene promjene i da od žive područne baštine stvore prave razvojne resurse tih područja.

To znači da su svi ekomuzeji činitelji razvoja lokalne zajednice koji želimo nazvati *održivim*, što znači da se svaki ekomuzej u svom teritorijalnom i lokalnom okruženju mora organizirati radi vrlo dugoročnog oblikovanja budućnosti, očuvanja vrijednosti baštine, vrijednosti koje će razvijati i mijenjati, stvarati nove, povezivati ih s bivšima te ostati otvoren za doprinose novog stanovništva i utjecaje globalizacije.

Zbog svega toga ekomuzeji su veliki i složeni društveni čimbenik uključen u područje kulture, obrazovanja, društva i gospodarstva, koji jamči dosljednost i konti-

nuitet u svakidašnjem životu i u inicijativama članova zajednice.

On je također i političko sredstvo kojim se građani angažiraju za svjesno sudjelovanje u izgradnji vlastite budućnosti i svladavanju promjena koje im ona donosi.

Još samo kad bi ga sve strane priznale takvim – sama zajednica, kao i politička, društvena i ekonomska vlast. Stoga on mora djelovati, biti priznat, pružati otpor i surađivati, biti uvjerljiv i brinuti se o baštini kao o zajedničkoj vrijednosti.

Prijevod s francuskog jezika: Danka Šošić

HUGUES DE VARINE

Francuski arheolog, povjesničar i muzeolog. Bio je direktor ICOM-a od 1967. do 1974. Nakon studija povijesti, arheologije i povijesti umjetnosti na *l'École du Louvre*, radio je u Francuskom institutu za arheologiju u Bejrutu. Pridružio se ICOM-u 1962. godine kao zamjenik direktora Henri Rivièrea. Od 1982. do 1984. bio je na čelu Francusko - portugalskog instituta u Lisabonu. Od 1991. godine počasni je predsjednik MNES (*Muséologie nouvelle et expérimentation sociale*) kao jedan od glavnih poticatelja pokreta nove muzeologije i jedan od utemeljitelja ekomuzeja.

MARIA DA GRACA FILIPE

Magistrirala je muzeologiju i baštinu na Sveučilištu u Lisabonu, a doktorirala iz područja socijalne muzeologije na Nezavisnom sveučilištu Luis de Camoes u Lisabonu. Od 1989. do 2009. bila je ravnateljica Ekomuzeja Seixal (*Ecomuseu Municipal do Seixal*). Članica je portugalskog nacionalnog komiteta ICOM- a (2011-2014) i uredništva *Museologia.pt* portugalskog Instituta za muzeje (*Instituto Português de Museus*). Predaje muzeologiju na lisabonskom Novom sveučilištu i radi kao konzultant.

NOTE: Cet article a été préparé à la suite de l'intervention des auteurs lors de la conférence internationale sur les écomusées tenue à Seixal du 19 au 21 septembre 2012.

Nous remercions les auteurs, Madame Maria da Graça Filipe et Monsieur Hugues De Varine, d'avoir bien voulu autoriser cette publication dans notre revue *Informatica Museologica*.

NAPOMENA: Članak je napisan nakon izlaganja autora na međunarodnoj konferenciji o ekomuzejima održanoj u Seixalu od 19. do 21. rujna 2012.

Zahvaljujemo autorima, gospođi MARIJ DA GRAÇA FILIPE i gospodinu HUGUES DE VARINE na dozvoli za objavu priloga u našem časopisu *Informatica Museologica*.

Prijevod s francuskog jezika: Danka Šošić Vijatović

EKOMUZEJ LE
CREUSOT-MONTCEAU,
FRANCUSKA

Ekomuzej Le Creusot-Montceau je osnovan zahvaljujući političkoj narudžbi, no kasnije je poprimio oblik udruge u zajednici koja je okupila sve čimbenike zainteresirane za baštinu na području 16 industrijskih i poljoprivrednih općina. Muzej je doživio unutarne i vanjske krize, nekoliko zakonskih reformi te, konačno, 2012. postao muzej sa zbirkom, znanstvena i kulturna ustanova koja administrativno i tehnički pripada Urbanoj zajednici Le Creusot-Montceau.

sl.1.-8. Fotografije muzeja koji su u sastavu Ekomuzeja Le Creusot-Montceau.

© CUCM, service écomusée, cliché D.Busseuil

Fotografije su objavljivemo zahvaljujući ljubaznosti Ekomuzeja Le Creusot-Montceau.

sl.1.-2. Dio postava Château de la Verrerie, Creusot

© CUCM, service écomusée, cliché D. Busseuil

Na predmet se ne gleda samo kao na nešto neobično ili kao na čisto estetsku vrijednost, već kao na materijalni znak nečega živoga, a to su u ovom slučaju tehnike, običaji, tradicije, likovni prikazi uvrješeni u nižim društvenim slojevima.

Georges Henri Rivière,
1936.

“Muzeji folkloru u inozemstvu i budući francuski muzej za umjetnost i narodne tradicije”, Časopis francuskog i kolonijalnog folkloru, svibanj-lipanj, 1936., str.13).

sl.3.-4. Dio postava Château de la Verrerie,
Creusot
© CUCM, service écomusée, cliché D.
Busseuil

sl.5. Château de la Verrerie, Creusot
© CUCM, service écomusée, cliché D. Busseuil

sl.6. Le musée de l'école, Montceau
© CUCM, service écomusée, cliché D. Busseuil

sl.7. Le musée du canal, Ecuisses
© CUCM, service écomusée, cliché D.
Busseuil

sl.8. Briqueterie, Ciry-le-Noble
© CUCM, service écomusée, cliché D.
Busseuil

EKOMUZEJ SEIXAL PORTUGAL

Ekomuzej Seixal od svog je osnutka ustanova zadužena za upravljanje baštinom cijelog područja općine Seixal. Djeluje u više centara, a posebno se oslanja na suradnju i memoriju stanovništva, osobito na području rada, industrije – brodogradnje i pomorstva, mlinova, čelika, pluta, eksploziva – i društvene povijesti. Uglavnom je namijenjen stanovnicima Seixala i veliku važnost pridaje programu i aktivnostima za djecu školske dobi.

sl.1. Tradicionalni brod, Ekomuzej Seixal (Ecomusée de Seixal)
Creative Commons Attribution 2.0 Generic license © 2006, Jean-Pierre Dalbéra

sl.2. Postrojenje u staroj fabrici pluta Mundet, Ekomuzej Seixal (Ecomusée de Seixal)
Creative Commons Attribution 2.0 Generic license © 2006, Jean-Pierre Dalbéra

sl.3. Radionica za izradu modela brodova, Ekomuzej Seixal (Ecomusée de Seixal)
Creative Commons Attribution 2.0 Generic license © 2006, Jean-Pierre Dalbéra